

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคสมัยปัจจุบันนับได้ว่าเป็นยุคแห่ง "อุตสาหกรรมการสร้างวัฒนธรรม" (Cultural Industry) โดยมี "สื่อมวลชน" เข้ามามีบทบาทที่เป็นกลไกสำคัญในการก่อร่างวัฒนธรรมให้แก่สังคม (กาญจนา แก้วเทพ, 2539 : 10) ในทำนองเดียวกันนี้เอง ฌอง โบดริยาร์ด (Jean Baudrillard) ผู้นำชั้นแนวหน้าของทฤษฎีสังคมในยุคหลังสมัยใหม่ได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในสังคมแห่งการบริโภคว่า สื่อมวลชนถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการผลิตเชิงอุตสาหกรรมที่ทำให้บุคคลได้นำพาตัวเองเข้าไปผูกพันกับตัวแบบ (model) และเป็นการสร้างตราประทับให้กับตัวเองโดยการอ้างตัวแบบที่เป็นนามธรรม ซึ่งท้ายที่สุดแล้วทำให้มนุษย์เกิดการยกเลิกความแตกต่างที่แท้จริงหรือที่ตนมีอยู่จริงตามธรรมชาติ รวมทั้งยกเลิกความแตกต่างที่เป็นหนึ่งเดียวและความมีอยู่เฉพาะตัว [Baudrillard, J (1970)] ยิ่งไปกว่านั้นสื่อมวลชนยังทำหน้าที่เป็นทั้งเวทีของการต่อสู้เพื่อกำหนดความหมาย (จันทน์ เจริญศิริ, 2544: 119) และเป็นผู้นำเสนอ "ข้อความพิเศษชุดต่าง ๆ" (Privileged Form of Discourse กาญจนา แก้วเทพ: 82) ซึ่งมีส่วนในการผลักดันให้เกิดการสร้างทัศนคติ ความคาดหวัง และความหมายต่าง ๆ ที่แอบแฝงอยู่ อันถือเป็นการประกอบสร้าง "โลกแห่งความจริง" ให้เกิดขึ้นในจิตสำนึกของผู้คนในสังคมอีกด้วย

ดังนั้น กระบวนการทำงานของสื่อมวลชนส่วนใหญ่จึงเข้าไปผูกพันกับเรื่องของผลผลิตทาง "วาทกรรม" (Discourse) ทั้งนี้เพราะทำหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้ภาษา (ทั้งวัจนภาษา และอวัจนภาษา) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารถึงมวลชน

กรัมสกี (Gramsci) นักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองชาวอิตาลี มีความเห็นว่าวาทกรรมที่ปรากฏในสื่อมวลชนจะทรงพลังมาก เพราะ "ภาษา" (รวมไปถึงภาพและเสียงประกอบต่าง ๆ) ที่ปรากฏในสื่อมวลชนนั้น ถือเป็นการให้คำนิยามสังคม ให้นิยามชีวิต ให้นิยามกลุ่มคน หรือให้นิยามเหตุการณ์ ซึ่งในการนี้แม้ตัวสื่อเองอาจจะไม่เป็นผู้กระทำโดยตรง แต่ในฐานะกลไกของสังคม สื่อมวลชนจะเปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจในสังคมเข้ามาเป็นผู้ใช้

สอดคล้องกับที่ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นักคิดผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องของวาทกรรมกล่าวว่า "วาทกรรม" เป็นเรื่องของการใช้ "อำนาจ" ในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่า "วาทกรรม" เป็นการต่อสู้ซึ่งอำนาจในการกำหนดความหมายของสิ่งต่าง ๆ โดยบุคคลหรือสถาบันสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ซึ่งเมื่อมีฝ่ายที่ใช้อำนาจในการกำหนดความหมายจนเกิดเป็น "วาทกรรมกระแสหลัก" แล้ว ก็ย่อมมีฝ่ายที่ต่อต้านการใช้อำนาจ จนเกิดเป็น "วาทกรรมทวนกระแส" ขึ้นเช่นเดียวกัน

โดยเฉพาะ "ผู้หญิง" ซึ่งถือเป็นเพศที่ถูกพันธนาการไว้ด้วยวาทกรรมชุดต่าง ๆ มากมาย ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับที่ Simone de Beauvoir (1972) นักคิดกลุ่มสตรีนิยมแนวยุคหลังสมัยใหม่ (Post-modern Feminism) ได้ให้นิยามแก่ "ผู้หญิง" ว่า "ไม่มีอะไรที่จะเป็นผู้หญิงตามธรรมชาติ มีแต่การนิยามว่าจะให้ผู้หญิงเป็นอะไรเท่านั้น และความเป็นผู้หญิงล้วนเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น" (กาญจนา แก้วเทพ, 2544: 488)

ยกตัวอย่างเช่น วาทกรรมเรื่องรูปร่างของผู้หญิง ซึ่งเมื่อสืบย้อนกลับไปยังที่มาและปมหลังทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงวาทกรรมในเรื่อง "รูปร่าง" ของผู้หญิง ในหลักฐานทางวรรณกรรมของไทยที่ปรากฏจะพบได้ว่าความสนใจในเรื่อง "รูปร่าง" นั้นเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยก่อนที่สื่อมวลชนจะเข้ามามีบทบาทเสียอีก โดยในขณะนั้นกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานทางสังคมจะทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดแบบฉบับความสวยงามของเรือนร่างและหน้าตาของผู้หญิง ซึ่งในแต่ละสังคมก็จะมีกฎเกณฑ์ในการสร้างมาตรฐานความงามที่แตกต่างกันออกไป (กาญจนา แก้วเทพ, 2541: 232) โดยในส่วนของสังคมไทยนั้นการบอกเล่าถึงความงามของผู้หญิงมักจะได้ในวรรณกรรมไทยเสียเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นละครนอก ละครใน มุขปาฐะหรือเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ได้แสดงให้เห็นถึงการพรรณนารูปร่างหน้าตาอันเป็นแบบฉบับมาตรฐานของผู้หญิงที่ถือว่างดงามในยุคสมัยนั้นไว้อย่างมากมาย เช่น หญิงสาวที่จัดได้ว่างดงามตามยุคสมัยแห่งกรุงศรีอยุธยาต้องมีคุณลักษณะเหมือนตัวเอกในวรรณคดี ไม่ว่าจะเป็นนางวันทอง , พระเพื่อนพระแพง , สร้อยฟ้า , ศรีมาลา ฯลฯ ซึ่งตัวละครเหล่านี้ได้ฉายให้เห็นภาพความงามของผู้หญิงในสมัยอยุธยาที่มีลักษณะร่วมกันคือ รูปร่างอวบอิม งามเหมือนตาเนื้อทราย คิ้วโค้งเหมือนคันศร ผมดำขลับเป็นมัน หูงามเหมือนกลีบดอกไม้ ออกตั่งตั่งดอกบัวตูม มือเรียวยาวเฉกเช่นวงช้าง เป็นต้น (นิตยสารกุลสตรี, ตุลาคม 2536) ในขณะเดียวกันหลักฐานทางวรรณกรรมก็ได้ประกอบสร้าง "สิ่งที่ไม่สวยงาม ไม่พึงปรารถนา" ตามคุณสมบัติของผู้หญิงไว้ด้วยเช่นกัน เป็นต้นว่าหากหญิงใดที่มีรูปร่างใหญ่โต ก็จะเปรียบหญิงผู้นั้นเป็นเสมือนนางผีเสื้อสมุทรในเรื่องพระอภัยมณี

หรือผู้หญิงคนใดที่มีพินัย พินัยนั้นก็ได้รับการตั้งสมญานามให้เป็นเหมือนนางแก้วมณีในเรื่อง แก้วหน้าม้า

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคสมัยปัจจุบัน วาทกรรมในเรื่องรูปร่างของผู้หญิงได้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิดในเรื่อง "อุดมคติความผอม" (Thin Ideal) ที่มีนัยยะว่าความผอมคือความสวย เห็นได้จากตัวอย่างการศึกษาของซูซาน บอร์โด (1993) ซึ่งบอร์โดได้แสดงให้เห็นอย่างน่าสนใจในการศึกษาเรื่องเรือนร่างสตรี (female bodies) ว่าในสังคมตะวันตกนั้นมีการสร้างสิ่งที่เรียกว่า "เรือนร่างสตรีที่สวยงาม" (perfect body) เช่น สตรีที่สวยงามจะต้องมีรูปร่างผอม สูง มีส่วนเว้า ส่วนโค้ง ส่วนนูนเฉพาะที่ ฯลฯ (อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543: 32) ด้วยวิธีการและกระบวนการใดที่ร่างกายของสตรีถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่น่าตื่นตาตื่นใจเพื่อการเสพย์ด้วยสายตาของเพศชาย จนทำให้เกิดวิธีการต่าง ๆ นานาที่เป็นการสร้างทางเลือกเพื่อให้มี "หุ่นดี" ซึ่งก็มีวิธีอยู่หลายวิธีด้วยกัน โดยพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนี้เองสอดคล้องกับที่เฮลส์ ไบเบอร์ (1996) ได้อธิบายให้เห็นถึงว่าวาทกรรมว่าด้วยเรือนร่างสตรีที่สวยงามในปัจจุบันได้นำพาผู้หญิงขับเคลื่อนไปสู่ลัทธิบูชาความผอม อันหมายความว่า การเชิดชูความผอมว่าเป็นความสวย (thinness is beauty) (อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543: 32) ซึ่งเป็นผลพวงนำไปสู่ธุรกิจการค้าแบบต่าง ๆ ในการจัดการกับเรือนร่างสตรีเพื่อให้มีรูปร่างผอม และจากการศึกษาเรื่องเรือนร่างสตรีพบว่ามีวิธีการต่าง ๆ มากมายที่เข้ามากำกับและผลักดันเพื่อสร้างให้เกิดภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรมว่าด้วยเรือนร่างสตรีที่สวยงาม เช่น ต้องมีการออกกำลังกาย หรือการใช้อุปกรณ์ที่ช่วยในการออกกำลังกายเพื่อลดน้ำหนัก ซึ่งการออกกำลังกายนั้นถือว่าเป็นการควบคุมร่างกายวิธีหนึ่ง อีกทั้งการทำศัลยกรรมตกแต่งเพื่อให้ดูสวย รวมไปถึงการควบคุมอาหารโดยหันไปสนใจกับการควบคุมอาหารเพื่อลดน้ำหนักหรือลดความอ้วน, การใช้วิธีการอดอาหารเป็นมื้อๆ, การกินยาเพื่อลดความอยากอาหาร, การกินอาหารควบคุมน้ำหนักเพื่อลดความรู้สึกหิว การเจาะดูดไขมัน หรือการใช้คลื่นไฟฟ้าช่วยกระชับกล้ามเนื้อ ฯลฯ เพื่อให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ว่าด้วยความสวยที่วาทกรรมกำหนดขึ้น

เมื่อย้อนกลับไปยังที่มาของแนวคิดที่ว่า "ความผอมคือความสวยนั้น" พบว่าเป็นแนวคิดที่มีต้นกำเนิดมาจากตะวันตกและได้แพร่สะพัดอย่างรวดเร็วในปี ค.ศ. 1960 โดยมีเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 4 ประการด้วยกัน ("ครัว" นิตยสารอาหารและวัฒนธรรม, ตุลาคม 2544: 61)

ประการแรกคือ ปัจจัยอันเนื่องมาจากอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับการดำรงชีวิตที่สะดวกสบายในสังคมที่มั่งคั่งและแวดล้อมด้วยวัตถุและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุของการทำให้คนดูตัวใหญ่ขึ้น จำนวนคนอ้วนและอัตราการเพิ่มจำนวนของผู้ที่เป็นโรคอ้วน (Obesity) ก็เติบโตสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการมีสิ่งของนานาชนิดให้บริโภคเพิ่มขึ้น กลับกลายเป็นการก่อให้เกิดปัญหาในรูปแบบใหม่ขึ้นมาแทนที่ คนในสังคมตะวันตกเริ่มมีมุมมองว่าการบริโภคมากเกินไป จนร่างกายอ้วนท้วน เป็นเรื่องน่าขยะแขยง เป็นการแสดงออกถึงความไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ และค่านิยมในสังคมตะวันตกก็กลับกลายมาเป็น การให้คุณค่ากับการเป็นคนผอมบาง เรือรปร่างที่เพรียวบางจะถูกใช้เป็นแบบอย่างมาตรฐาน

ประการที่สองคือ ความอ้วนถูกนำมาเชื่อมโยงกับเรื่องของสุขภาพ เนื่องจากมีคำกล่าวของวงการแพทย์ที่ออกมายืนยันอย่างหนักแน่นและสอดคล้องกันมากขึ้นเรื่อย ๆ ว่าความอ้วนเป็นบ่อเกิดของโรคร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคหลอดเลือดหัวใจ ดังนั้น ความคิดเกี่ยวกับความอ้วนของคนทั่วไปในสังคมจึงถูกสั่งสมในแง่ลบ โดยเฉพาะประเด็นที่มีการมองว่าความอ้วนคือความอ่อนแอและความอ้วนเป็นภาวะของคนที่ไม่สุขภาพเสื่อม เป็นต้น

ดังนั้น การจะนิยามว่าอ้วนหรือไม่อ้วนนั้นจึงถูกนำมาอ้างอิงกับมาตรฐานและคำกล่าวทางการแพทย์ด้วย ซึ่งในทางการแพทย์กระทรวงสาธารณสุขได้ให้นิยามความอ้วนว่า "เป็นสภาพที่ร่างกายสะสมไขมันไว้เกินกว่าระดับมาตรฐาน เนื่องจากพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่มากกว่าระดับการเผาผลาญพลังงานของร่างกาย" โดยในทางการแพทย์แผนปัจจุบันการจะระบุว่าบุคคลนั้นอ้วนหรือไม่นั้น จะดูที่ดัชนีมวลร่างกาย (Body Mass Index) ซึ่งคำนวณจากทั้งน้ำหนักและส่วนสูง โดยที่น้ำหนักตัวมีหน่วยเป็นกิโลกรัมและส่วนสูงมีหน่วยเป็นเมตร ซึ่งมีสูตรที่ใช้ในการคำนวณดังต่อไปนี้ (อรุณี ตั้งเผ่า, 2544: 19-20)

BMI (Body Mass Index)	=	น้ำหนักตัว/ส่วนสูง ²
-----------------------	---	---------------------------------

จากสูตรที่ได้เมื่อนำมาคำนวณจะพบว่าคนที่จัดว่าอ้วนจะต้องพบค่าของส่วนสูงและน้ำหนักที่ไม่สัมพันธ์กัน ดังนี้

ตาราง 1: แสดงรายละเอียดการคำนวณหาค่าดัชนีมวลร่างกาย (Body Mass Index)

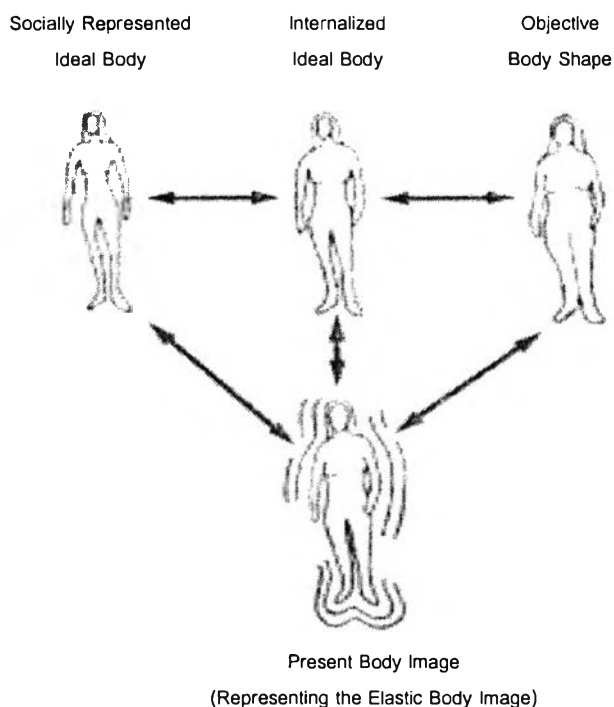
ความสูง	น้ำหนักเกินกว่า
150	56
155	60
160	64
165	68
170	72
175	77
180	81

ประการที่สามคือ ปัจจัยในเรื่องของเพศ และความเสมอภาคทางเพศที่มีต้นกำเนิดมาจากการเคลื่อนไหวในเรื่องของสิทธิสตรีที่หันมาให้ความสำคัญและเน้นหนักในเรื่องการควบคุมร่างกายของตัวเองมากขึ้น โดยการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่กลุ่มผู้หญิงสมัยใหม่ว่าผู้หญิงสามารถเท่าเทียมกับผู้ชายได้โดยการฝึกฝนและปฏิบัติกับร่างกายของตนให้ดูแข็งแรงและปราดเปรียวหรือเป็นนักกีฬาเช่นเดียวกับผู้ชายได้

ประการที่สี่คือ บทบาทของสื่อมวลชน ธุรกิจบันเทิง และแฟชั่นที่สร้างภาพหญิงงามที่มีรูปร่างบอบบางอย่างได้ผล ดารา นางแบบที่มีรูปร่างผอมบางได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ค่านิยมเกี่ยวกับรูปร่างและความอ้วนในแวดวงของแฟชั่นก็ถือเป็นการพยายามทำให้ผู้หญิงสมัยใหม่มีรูปร่างที่เล็กตามกระแสนิยม โดยการสร้างขนาดของเสื้อผ้าที่เล็กมาก ๆ มาเป็นต้นแบบให้ผู้หญิงจะต้องกระทำการเปลี่ยนแปลงร่างกายเพื่อให้สวมใส่เสื้อผ้าเหล่านั้นได้ ซึ่งจะสังเกตได้ว่าในวงการแฟชั่นปัจจุบันแทบจะไม่มีพื้นที่ว่างสำหรับคนที่มีความอ้วนอีกต่อไป วิธีการนี้จึงเป็นการดึงให้คนที่ไม่มีติดกับกระแสต้องเกิดการปรับเปลี่ยนร่างกายของตนเองให้เข้ากับค่านิยมกระแสหลักไปโดยปริยาย

นอกจากนี้ ภาพความผอมของผู้หญิงสามารถพบเห็นได้จากการนำเสนอเรื่องราวโดยผ่านสื่อมวลชนแทบทุกแขนง ซึ่งส่วนมากมักจะมีบริบทที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับภาวะและอุดมการณ์ที่เชิดชูความผอมแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะการที่สื่อพยายามอธิบายหรือหยิบยื่นแนวคิดรวมทั้งการสร้าง ความหมายที่เกี่ยวกับเรือนร่างสตรีในประเด็นที่ว่า "ความผอม" คือความงามตามแบบฉบับของผู้หญิง ที่ควรจะเป็น หรือความผอมคือความเป็นสมัยใหม่หรือความทันสมัยและคนที่มีรูปร่างผอมเท่านั้นจะเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เป็นต้น ซึ่งคนที่มีรูปร่างผอมเกินไปจากที่สังคมยอมรับก็จะกลายเป็นคนที่แปลกแยกไปในทันที

ด้วยเหตุนี้ เมื่อภาพของรูปร่างที่ผอมบางในแบบอุดมคติถูกนำเสนอผ่านสื่ออย่างต่อเนื่อง อีกทั้งภาพต่าง ๆ เหล่านี้ยังถูกนำไปเชื่อมโยงกับการสร้างสรรค์วรรณกรรมเชิงพาณิชย์ รวมไปถึงผลิตภัณฑ์ลดน้ำหนักประเภทต่าง ๆ จึงเป็นผลให้มาตรฐานความผอมเช่นนี้ถูกตอกย้ำซ้ำแล้วซ้ำเล่าในการรับรู้ของคน (Peter N. Sterns, 1997) ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากเกิดความต้องการที่จะลอกเลียนแบบ โดยคิดว่ายังมีรูปร่างที่ผอมบางมากเท่าใดก็ยิ่งสวยงามมากขึ้นเท่านั้น (ศุภนิยา วิจัยสิกรไทย, 2542) ท้ายที่สุดแล้วจึงนำไปสู่การจัดการกับร่างกายของตนเอง โดยการนำภาพในอุดมคติของร่างกายที่ปรากฏอยู่ในภาพตัวแทนต่าง ๆ มาสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจหรือการปฏิบัติพฤติกรรมบางอย่าง เช่น การตัดสินใจว่าจะควบคุมอาหารหรือไม่ควบคุมอาหารซึ่งสอดคล้องกับที่ Philip N. Myers, Jr. and Frank A. Biocca (1992) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปร่างในอุดมคติของผู้หญิงโดยพบว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่มักจะจินตนาการเชื่อมโยงรูปร่างของตนเองเข้ากับรูปร่างในอุดมคติหรือกฎเกณฑ์ที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นทางการแพทย์, สื่อมวลชน, หรือสถาบันทางสังคมอื่น ๆ รวมไปถึงบทบาทของเพศตรงข้ามที่ได้เข้ามามีส่วนในการกำหนดและสร้างมาตรฐานในเรื่องของรูปร่างของสตรี จากปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของภาพตัวแทนหรือภาพในอุดมคติที่เข้ามามีส่วนในการช่วงชิงความหมายและนิยามอัตลักษณ์ความเป็นหญิงโดยมีร่างกายเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมองปรากฏการณ์การเปลี่ยนผ่านร่างกายในอุดมคติของผู้หญิงจะช่วยสะท้อนให้เห็นการปะทะระหว่างแรงผลักดันทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่มีต่อการสร้างความหมายให้กับร่างกายของผู้หญิงด้วย (โกสุม โอมพรนุวัฒน์, 2545) ดังภาพ

ภาพที่ 1: แสดงการจินตนาการและการเชื่อมโยงรูปร่างของผู้หญิงกับรูปร่างในอุดมคติของผู้หญิง
ปรารถนา

สอดคล้องกับในกรณีของประเทศไทย ชลิดาภรณ์ สงสัมพันธ์ (เนชั่นสุดสัปดาห์, 2545) กล่าวว่า “ความอยากผอมกลายเป็นปัญหาของสังคมและของไทยไปแล้ว และดูเหมือนว่าความผอมจะไม่ใช่เรื่องเล็ก แต่เป็นเรื่องใหญ่หรือเป็นศูนย์กลางของชีวิตของใครหลาย ๆ คนเลย” ซึ่งสามารถสังเกตได้ว่าผู้หญิงในปัจจุบันจะกังวลกับความอ้วนมาก ด้วยเหตุผลที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ได้เอาคำว่า “ความสวย” หรือ “ความงาม” ไปผูกพันกับรูปร่างที่ผอมบางและความนิยมชมชอบในสายตาของผู้อื่น ยกตัวอย่างจากการสำรวจของหนังสือพิมพ์คม ชัด ลึก (7 ธันวาคม 2545) นักศึกษาหญิงคนหนึ่งบอกว่า “ในหมู่ผู้หญิงยังคงแข่งขันกันผอม เพราะสามารถดึงดูดเพศตรงข้ามให้มาสนใจเราได้ดีที่สุด เพราะผู้ชายส่วนใหญ่ชอบผู้หญิงที่มีรูปร่างดี” ในขณะที่ชายหนุ่มคนหนึ่งกล่าวว่าตัวเองและเพื่อน ๆ “ทุกคนต่างก็ชอบผู้หญิงผอม เพราะดูแล้วเซ็กซี่ดี แต่ก็มีเพื่อนชายบางคนที่ชอบผู้หญิงอวบ แต่ก็ไม่มีใครชอบผู้หญิงอ้วนเลยแม้แต่คนเดียว” ดังนั้น ผู้หญิงในสังคมจึงพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อให้มีรูปร่างผอมในสายตาของคนที่มีมองโดยเฉพาะในสายตาของเพศตรงข้าม ซึ่งผลการสำรวจที่เกิดขึ้นได้สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพอันมหาศาลต่อการสร้างอุดมคติความผอมให้แก่ผู้หญิง

ดังนั้น เมื่อความผอมถูกเชื่อมโยงกับความงาม ความสวยมีความผอมของร่างกายเป็นองค์ประกอบสำคัญ ลักษณะปรากฏเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดความสนใจของผู้คนซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ของผู้หญิงจำนวนมากที่คิดว่าคุณค่าของตนเองขึ้นอยู่กับการถูกมองเห็น คนสวยมีโอกาสมากกว่าในเรื่องการมีคู่ครองซึ่งว่ากันว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในระบบความเชื่อที่บทบาทหลักของผู้หญิงคือการเป็นเมียและแม่ ความผอมในฐานะองค์ประกอบหลักของความสวยจึงเป็นเรื่องสำคัญในชีวิตของคนหลาย ๆ คน ว่ากันว่าในยุคที่ผู้หญิงพึ่งพาตนเองในทางเศรษฐกิจและทำอะไรต่ออะไรได้หลายอย่างมากขึ้น การเชิดชูความผอมก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นราวกับเป็นพันธนาการใหม่ที่ไมยอมให้ผู้หญิงเป็นอิสระจากการควบคุมทางร่างกาย

นอกจากนี้ ความผอมยังถูกเชื่อมโยงกับความสุขในชีวิต ซึ่งจากการสำรวจพบว่า นอกจากคนผอมจะถูกมองว่า "ดูดี" กว่าคนไม่ผอมแล้ว คนผอมยังถูกมองว่าน่าสนใจกว่า ร่าเริงกว่า และมีความสุขในชีวิตมากกว่า รวมไปถึงการมีสุขภาพที่ดีกว่า ดังนั้น จึงเกิดค่านิยมเกี่ยวกับรูปร่างและสุขภาพขึ้นใหม่นั้นก็คือผอมและมีสุขภาพดี (fit and firm) โดยการประเมินจากลักษณะที่มองเห็นภายนอก นอกจากนี้คนผอมยังมีภาพว่าควบคุมตนเองได้ดีกว่า ในขณะที่คนอ้วนจะดูขาดวินัยในตนเอง ด้วยเหตุนี้ความผอมจึงเป็นเรื่องที่พึงปรารถนาในวัฒนธรรมคลั่งผอม เนื่องจากความผอมได้ถูกเชื่อมโยงกับลักษณะดี ๆ หลายประการ

ประกอบกับในสังคมทุกวันนี้มีวาทกรรมที่ปรากฏอยู่ในผลงานของสื่อมวลชนเกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะโทรทัศน์ซึ่งถือว่าเป็นสื่อที่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับมากที่สุดในปัจจุบัน เป็นสื่อที่มีพลังและเข้าถึงทุกพื้นที่ในสังคม เป็นสื่อมวลชนเดียวที่รวมเอาคุณสมบัติของวิทยุ ภาพยนตร์ และหนังสือพิมพ์เข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือผู้ชมสามารถได้ยินเสียงเหมือนฟังวิทยุ ได้เห็นภาพเหมือนชมภาพยนตร์ และได้เห็นตัวหนังสือเช่นเดียวกับอ่านหนังสือพิมพ์(อรรถพร เจริญถาวร, 2520) ดังนั้นโทรทัศน์จึงเป็นเสมือนจุดศูนย์กลางในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของสังคมและที่สำคัญคือ มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังแนวคิดและภาพของบทบาทให้แก่สาธารณชนโดยผ่านรายการประเภทต่างๆ เพราะเนื้อหาและกลุ่มบุคคลที่โทรทัศน์นำเสนอมีอิทธิพลและมีผลกระทบต่อความคิดและพฤติกรรมของผู้รับสารในลักษณะของการนำมาใช้เป็นมาตรฐานหรือแบบอย่างในการสร้างค่านิยมหรือแนวคิด (ศุภิมา นฤมล, 2531) ซึ่งวาทกรรมที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของสื่อโทรทัศน์แต่ละชุดต่างก็มีอำนาจในการเข้ามากำหนดความหมายของสิ่งต่าง ๆ รวมไปถึงการกำหนดความคิด แบบแผนต่าง ๆ รวมไปถึงพฤติกรรมของผู้คนในสังคม

สอดคล้องกับเหตุผลของการให้ความสนใจต่อรูปร่างส่วนใหญ่ นั้นจะเกี่ยวข้องกับเรื่อง ความสวยงามของผู้หญิง จึงทำให้รายการโทรทัศน์สำหรับสตรีซึ่งเป็นรายการที่มีกลุ่มเป้าหมาย เฉพาะสตรี, มีความถี่ในการออกอากาศสูง และส่วนใหญ่จะมีรูปแบบการนำเสนอในลักษณะที่ หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยหรือการแสดงออกทางความคิดของบุคคลกลุ่มต่างๆ ทั้งในลักษณะ ของการให้ข้อมูลที่เป็นเหตุเป็นผลกันและข้อมูลที่กระตุ้นเร้าต่อความรู้สึกของผู้ชม จึงทำให้รายการ โทรทัศน์สำหรับสตรีถูกเลือกเพื่อให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเพื่อนำเสนอ แนวคิด ค่านิยม หรือบรรทัดฐานความงามต่าง ๆ โดยเนื้อหาที่ส่งผ่านไปยังผู้ชมนั้นได้ถูกผสมผสาน และเชื่อมโยงกับวาทกรรมของภาพตัวแทนต่าง ๆ

ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อแนวคิดหรืออุดมการณ์ได้ถูกปัจจัยทางด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจที่มี วิธีคิดแบบทุนนิยม ด้านสังคมก็ให้ความสำคัญกับค่านิยมที่ให้การยกย่องว่าความผอมคือความสวย ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนในการผลักดันในเชิงปฏิบัติเพื่อสร้างความสวยงามให้แก่เรือนร่างสตรีแทบ ทั้งสิ้น ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่าจากปรากฏการณ์ที่คนในสังคมต่างให้ความสนใจในเรื่องความอ้วน ความผอมกันเพิ่มมากขึ้นนั้น สื่อมวลชนโดยเฉพาะรายการผู้หญิงทางโทรทัศน์ในฐานะที่เป็นสถาบัน หนึ่งของสังคมได้มีการนิยามและให้ความหมายเรื่องความอ้วนความผอมไว้อย่างไรบ้าง รวมทั้ง กระบวนการสร้างวาทกรรมในเรื่องความอ้วนความผอมที่ถูกนำเสนอผ่านรายการนั้นมีวิธีการอย่างไร ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์โดยเฉพาะภาพสะท้อนของสังคมที่อยู่ ภายใต้อุดมการณ์หรือแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งที่กำลังครอบงำสังคมอยู่ในขณะนั้น

คำถามนำวิจัย

1. รายการโทรทัศน์สำหรับสตรีมีการให้ความหมายเรื่องความอ้วนความผอมไว้อย่างไรบ้าง
2. ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีมีกระบวนการเพื่อสร้างวาทกรรมเรื่องความอ้วนความผอม อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจและประมวลความหมายของวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอมในรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอมของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงและกระบวนการสร้างวาทกรรมและการค้นหาความหมายของวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอมในรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี โดยเลือกศึกษาจากรายการที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ในระยะเวลา 4 เดือน และเนื้อหารายการจะอยู่ในช่วงระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – มิถุนายน 2546 ดังนี้

รายการโทรทัศน์สำหรับสตรี ได้แก่

- รายการเพื่อนหญิงพลังหญิง ออกอากาศทางช่อง 3 ทุกวันจันทร์ – ศุกร์ โดยเป็นตัวแทนของรายการวาไรตี้เพื่อสังคม
- รายการสีสันวันสบาย ออกอากาศทางช่อง 3 ทุกวันจันทร์ – พฤหัสบดี โดยเป็นตัวแทนของรายการวาไรตี้บันเทิง
- รายการมอร์นิ่ง เฮลท์ คลับ ออกอากาศทางช่อง 5 ทุกวันจันทร์ – ศุกร์ โดยเป็นตัวแทนของรายการวาไรตี้เพื่อสุขภาพ

(หมายเหตุ: สำหรับรายการ Morning Health Club ได้มีการเปลี่ยนแปลงการออกอากาศตั้งแต่เดือนเมษายน 2546 โดยออกอากาศเฉพาะวันจันทร์)

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผู้สร้างวาทกรรมในส่วนของผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำเสนอที่อยู่เบื้องหน้าเท่านั้น
2. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความหมายของวาทกรรมที่เกิดจากการพูดของผู้นำเสนอด้วยบทที่อยู่เบื้องหน้าเท่านั้น

นิยามศัพท์

วาทกรรม หมายถึง วิธีการ รูปแบบในการแสดงออกทางความคิดโดยผ่านการใช้ภาษาในการสื่อสาร รวมไปถึงการแสดงออกทางพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมในการสื่อสาร ซึ่งเบื้องหลังของวาทกรรมก็คือ การสะท้อนให้เห็นถึงการให้นิยามความหมายตลอดจนกระบวนการสร้างวาทกรรม ในที่นี้คือวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอม ที่นำเสนอเกี่ยวกับรูปร่างของผู้หญิงในอุดมคติของสังคมปัจจุบัน นั่นคือผู้หญิงที่มีรูปร่างผอม/ผอมมาก (Ultra thin) จะจัดว่าเป็นผู้หญิงที่สวยงาม

การวิเคราะห์วาทกรรม หมายถึง การวิเคราะห์การใช้ภาษาในการสื่อความหมาย ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับตัวบทและบริบททางการสื่อสาร

ความหมายเรื่องความอ่อนความผอม หมายถึง การให้คำนิยามและคุณค่าแก่รูปร่างของสตรี ซึ่งขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของวาทกรรมชุดต่าง ๆ ที่เข้ามามีอำนาจในการกำหนดความหมาย ในที่นี้ได้แก่ วาทกรรมการแพทย์, วาทกรรมด้านแฟชั่น และวาทกรรมด้านความสวยงาม

กระบวนการสร้างวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอม หมายถึง กระบวนการในการผลิตตัวบทภายใต้ประเด็นเรื่องความอ่อนความผอม ซึ่งแสดงถึงการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างปฏิบัติการทางวาทกรรมและปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม

ปฏิบัติการทางวาทกรรม หมายถึง กระบวนการผลิตและการถ่ายทอดเนื้อหา รวมทั้งความหมายวาทกรรมของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้นำเสนอตัวบท, การเลือกประเด็นหรือเรื่องราวการนำเสนอ, กลยุทธ์การสื่อสาร และกลุ่มเป้าหมาย

ผู้นำเสนอตัวบท หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ในการให้ข้อมูล หรือเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องความอ่อนความผอม ในที่นี้คือ ผู้นำเสนอตัวบทที่อยู่เบื้องหน้า ซึ่งทำหน้าที่ในฐานะผู้สร้างวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอม

ผู้นำเสนอตัวบทที่อยู่เบื้องหน้า หมายถึง บุคคลเบื้องหน้าที่ทำหน้าที่ในการนำเสนอเรื่องความอ่อนความผอมผ่านรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในที่นี้ได้แก่ แพทย์, ผู้ที่ทำงานอยู่ในวงการบันเทิงหรือผู้ที่มีชื่อเสียงในสังคม และพิธีกร

การคัดเลือกประเด็นหรือเรื่องราวการนำเสนอ หมายถึง ลักษณะของเนื้อหาซึ่งอยู่ภายใต้หัวข้อเรื่องความอ่อนความผอมที่ได้รับการเลือกมาเป็นประเด็นสำคัญในการนำเสนอ

กลยุทธ์การสื่อสาร หมายถึง แนวคิดที่ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีนำมาใช้เพื่อสื่อความหมายในประเด็นเรื่องความอ่อนความผอมไปยังผู้รับสาร

กลุ่มเป้าหมาย หมายถึง ผู้ถูกอ้างอิงถึงให้เป็นผู้รับวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอม ในที่นี้ได้แก่ ผู้หญิงโสด, ผู้หญิงที่มีครอบครัวแล้ว และผู้หญิงที่ต้องการทำงานในวงการบันเทิง

ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม หมายถึง บริบททางการสื่อสารหรือสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกขององค์กรผู้ผลิตที่ส่งผลต่อกระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี ในที่นี้แบ่งได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับสังคม และระดับสถาบัน

ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมระดับสังคม หมายถึง บริบทด้านการแพทย์, ด้านเพศสภาพ และด้านแฟชั่น ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความหมายและกระบวนการสร้างวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอมของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี

ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมระดับสถาบัน หมายถึง บริบทด้านนโยบายขององค์กร ผู้ผลิต ได้แก่ การควบคุมเนื้อหา และบริบทด้านความแตกต่างเชิงเทคนิคระหว่างรายการสดกับ รายการบันทึกเทปล่วงหน้าซึ่งมีอิทธิพลต่อกระบวนการสร้างวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอมของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี

วาทกรรมด้านการแพทย์ หมายถึง กฎเกณฑ์ทางการแพทย์ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็น มาตรฐานในการตัดสินเกี่ยวกับความอ่อนความผอมของมนุษย์ โดยสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดความปกติ และความผิดปกติของมนุษย์ ในที่นี้ได้แก่ มาตรฐานด้านดัชนีมวลร่างกาย (Body Mass Index) ซึ่งคิด คำนวณได้จากความสัมพันธ์ระหว่างส่วนสูงและน้ำหนักที่เหมาะสม

วาทกรรมด้านแฟชั่น หมายถึง ค่านิยมเรื่องการแต่งกายของยุคสมัยที่มีส่วนผลักดันให้เกิด การกำหนดแบบฉบับของรูปร่างเพื่อให้สัมพันธ์กับและเครื่องแต่งกายที่ถูกสร้างขึ้นในยุคสมัยนั้น ซึ่งใน ที่นี้ได้แก่ ความนิยมต่อการสวมใส่เสื้อผ้าตามแฟชั่นจนเป็นผลทำให้สตรีต้องเปลี่ยนแปลงรูปร่างตัวเอง เพื่อให้สวมใส่เสื้อผ้าได้

วาทกรรมด้านความสวย หมายถึง มายาคติเกี่ยวกับรูปร่างในอุดมคติของสตรีในยุคสมัย ปัจจุบันที่ว่าต้องผอมเท่านั้นจึงจะสวย รวมทั้งยังสะท้อนถึงผลที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการให้ความ หมายความสวยจากการมีรูปร่างผอม คือ การมีโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิตด้านความรักและ หน้าที่การงาน

วาทกรรมเพศสภาพ หมายถึง ลักษณะทางเพศที่เกิดจากการประกอบสร้างทางสังคมและ วัฒนธรรม ในที่นี้ได้แก่การให้สิทธิแก่เพศชายเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าในการกำหนดมาตรฐานรวมไป ถึงการสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้แก่รูปร่างสตรี

รายการโทรทัศน์สำหรับสตรี หมายถึง

รายการเพื่อนหญิงพลังหญิง ออกอากาศทางช่อง 3 ทุกวันจันทร์ – ศุกร์

รายการสีสันวันสบาย ออกอากาศทางช่อง 3 ทุกวันจันทร์ – พฤหัสบดี

รายการ Morning Health Club ออกอากาศทางช่อง 5 ทุกวันจันทร์ – ศุกร์

รายการโทรทัศน์สำหรับสตรีประเภทรายการเพื่อสังคม หมายถึง รายการที่ให้ ความสำคัญกับการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสตรีที่มีสาระค่อนข้างหนัก มากกว่าการนำเสนอเพื่อความ บันเทิง

รายการโทรทัศน์สำหรับสตรีประเภทรายการเพื่อความบันเทิง หมายถึง รายการที่มี ลักษณะการนำเสนอเนื้อหาสาระเบา ๆ แก่ผู้รับสาร มากกว่าการนำเสนอเนื้อหาสาระหนัก ๆ

รายการโทรทัศน์สำหรับสตรีประเภทรายการเพื่อสุขภาพ หมายถึง รายการที่ให้ ความสำคัญกับการนำเสนอเรื่องสุขภาพร่างกาย โดยเนื้อหาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับข้อมูลในเชิง วิทยาศาสตร์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงความหมายในเรื่องความอ่อนความผอมที่ปรากฏอยู่ในรายการโทรทัศน์สำหรับ สตรีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตจากสื่อมวลชน
2. ทำให้ทราบถึงกระบวนการการสร้างวาทกรรมของในเรื่องความอ่อนความผอมของผู้ผลิต รายการโทรทัศน์สำหรับสตรี
3. การศึกษาครั้งนี้จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์โดยเฉพาะภาพของสังคมที่อยู่ภายใต้ อุดมการณ์หรือแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งที่กำลังครอบงำสังคมในขณะนั้นอยู่